

Imam Hussein
University

1

Vol. 16
Spring 2024

Research Paper

Received:
07 November 2023
Revised:
23 December 2023
Accepted:
16 February 2024
Published:
19 March 2024
P.P: 53-75

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

The role of national media in managing crises caused by natural hazards

Seyyed Reza Naqib Al-Sadat ¹

Abstract

remaining damages from natural crises; It requires a wide-ranging and continuous investigation and notification to remedy the damage and treat the injured. The national media, its brokers and associates, can be an effective communication bridge between the people and the officials to reduce the damage or remove the damage after natural disasters. If the media is continuously alert and efficient based on the realities of the society before, during and after natural crises, and with sufficient knowledge of the crises caused by natural disasters, it can investigate and criticize it expertly, while raising the level of knowledge of the message receivers in the society, To be effective in increasing safety against natural disasters and to be with the people and the government in the process of crisis management and its stages including preparation, prevention, confrontation, reconstruction and rehabilitation. This article is a research product regarding national media coverage of natural crises and subsequent damages in the last 5 years in Iran.

The purpose of the article is to know the efficiency of the national media during the crisis and after it. This research has been done with the method of content analysis in the form of inferential content analysis with two categorical and evaluation techniques. The statistical population is all messages and news related to crises and natural disasters, and in this research, a five-year period was the basis for selecting samples. The sampling method was non-probability sampling method with targeted technique.

In the investigation, the result showed that the national media, by highlighting the events, covers natural events in the form of descriptive reporting and encourages people to help the victims...

Keywords: National media, natural crises, highlighting the crisis, providing information about the methods of providing aid to those affected by the crisis.

1. Associate Professor, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

Cite this Paper: A Naqib Al-Sadat, S.R & Saadat Akbari, R. (2024). The role of national media in managing crises caused by natural hazards. *Crisis Management Studies*, 16(1), 53–75.

Publisher: Imam Hussein University

Authors

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0).

دوره شانزدهم
بهار ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۸
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۹
صص: ۵۳-۷۵

شابا چاپی: ۲۰۰۸-۳۵۶۴
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۲۸۵

نقش رسانه ملی در مدیریت بحران‌های ناشی از مخاطرات طبیعی

سید رضا نقیب السادات^۱

چکیده

آسیب‌های برجای‌مانده از بحران‌های طبیعی؛ نیازمند رسیدگی و اطلاع‌رسانی پرمادامه و مستمر برای رفع آسیب‌ها و رسیدگی به آسیب‌دیدگان است. رسانه ملی، کارگزاران و اصحاب آن، می‌توانند پل ارتباطی مؤثری بین مردم و مسئولان برای کاهش آسیب‌ها و یا رفع صدمات پس‌بلائی طبیعی باشند. چنانچه رسانه بر اساس واقعیت‌های جامعه در قبل، حین و پس از بحران‌های طبیعی به طور مستمر هوشیارانه و کارآمد باشد و با شناخت کافی از بحران‌های ناشی از حوادث طبیعی به بررسی و نقد کارشناسانه از آن بپردازد، می‌تواند ضمن ارتقای سطح دانش پیام‌گیران در جامعه، نسبت به افزایش ایمنی در برابر حوادث طبیعی مؤثر باشد و در فرایند مدیریت بحران و مراحل آن از جمله آمادگی، پیشگیری، مقابله، بازسازی و بازتوانی در کنار مردم و دولت باشد. مقاله حاضر محصول پژوهشی در خصوص پوشش خبری رسانه ملی در بحران‌های طبیعی و آسیب‌های پس از آن در ۵ سال گذشته در کشور ایران می‌باشد.

هدف مقاله، شناخت کارآمدی عملکرد رسانه ملی در حین بحران و پس از آن است. این پژوهش با روش تحلیل محتوی با شکل تحلیل محتوی استنباطی با دو تکنیک مقوله‌ای و ارزیابی انجام شده است. جامعه آماری کلیه پیام‌ها و اخبار مرتبط با بحران‌ها و بلائی طبیعی است که در این پژوهش یک دوره پنج‌ساله مبنای انتخاب نمونه‌ها بوده است. روش نمونه‌گیری، روش نمونه‌گیری نا احتمالی با تکنیک هدفمند بوده است. در بررسی به‌عمل آمده، حاصل نشان داد که رسانه ملی با برجسته‌سازی رخدادها، پوشش‌دهنده رخدادهای طبیعی به شکل گزارشگری تشریحی و ترغیب‌کننده مردم برای امداد رسانی به آسیب‌دیدگان می‌باشد. **کلیدواژه‌ها:** رسانه ملی، بحران‌های طبیعی، برجسته‌سازی بحران، اطلاع‌رسانی در خصوص شیوه‌های امداد رسانی به آسیب‌دیدگان ناشی از بحران.

naghibulsadat@yahoo.com

۱. دانشیار، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

استناد: نقیب السادات، سید رضا (۱۴۰۳)، نقش رسانه ملی در مدیریت بحران‌های ناشی از مخاطرات طبیعی، **مطالعات**

مدیریت بحران، ۱۱۶(۱)، ۵۳-۷۵.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

نویسندگان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY-NC) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

حوادث طبیعی از گذشته‌های دور بخشی از زندگی بشر بوده و در هنگام وقوع، زندگی بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. آمارهای موجود حکایت از این دارد که در ۲۰ سال گذشته در دنیا ۸۰۰ میلیون نفر تحت تأثیر حوادث طبیعی قرار گرفته‌اند و حدود سه میلیون نفر جان خود را از دست داده‌اند و منجر به بروز خساراتی بالغ بر پنج میلیارد دلار گردیده است. ایران جز ده کشور بلاخیز جهان در سازمان ملل است که پس از کشورهای هند، بنگلادش و چین مقام چهارم را در قاره آسیا دارد. براساس تحلیل گزارش جهانی حوادث، سطح آسیب‌پذیری مناطق ارتباط مستقیمی با فرآیند مدیریت بحران پیدا می‌کند به همین دلیل مدیریت نادرست بحران و عدم برنامه‌ریزی مناسب دامنه خسارت را گسترده و میزان خسارت را افزایش می‌دهد. حل بحران‌ها با سطح توسعه یافتگی و وجود زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره در هر کشور رابطه دارد. در این میان رسانه‌های جمعی یکی از مهمترین زیرساخت‌های فرهنگی هر کشور محسوب میشوند که در تعامل با سایر زیرساخت‌ها، تاثیرگذاری بیشتری دارد. امروزه رسانه‌های جمعی و بخصوص تلویزیون تاثیر بسیار زیادی بر جوامع دارد و به عنوان منبع غالب شکل‌دهی افکار تلقی میشود بر همین اساس نقش مهمی در مدیریت بحران‌ها دارد و میتوانند تا حدود زیادی جلوی بروز بحران را بگیرند. مدیریت بحران در حوزه مدیریت استراتژیک قرار می‌گیرد و بطور خاص به مباحث کنترل استراتژیک مرتبط می‌شود (میتروف^۱، ۱۹۷۸) و شامل سه مرحله زمانی است: ۱- قبل از بحران ۲- حین بحران ۳- پس از بحران.

ایران جزء ده کشور بلاخیز جهان است و در زمینه میزان وقوع زلزله، مقام چهارم آسیا را داراست (سایت بسیج جامعه پزشکی). در دو دهه گذشته دو زلزله رودبار (۱۳۶۹) با ۴۰۰۰۰ کشته و زلزله بم (۱۳۸۲) با ۳۰۰۰۰ کشته که بیانگر حوادث وسیع غیرمترقبه در ایران است.

پیشینه و سوابق مطالعات انجام شده در رابطه با این موضوع نشان می‌دهد که با وجود اقدامات رسانه ملی در حوادث غیرمترقبه گذشته، هنوز نقش‌های مدون رسانه ملی در رابطه با این موضوع مشخص نبوده و خدمات‌رسانی این رسانه مبتنی بر «رویکرد نظام‌اند» و «برنامه راهبردی جامعه ساماندهی خدمات مطلوب در ابعاد مختلف به هنگام بروز بحران‌های حوادث غیرمترقبه» نیست و

علت آن را می‌توان این نکته دانست که «رسانه ملی به موضوع مدیریت بحران به صورت علمی و تلفیقی از علم و مدیریت کمتر پرداخته است (رضایان، ۱۳۸۷/۱/۱۵)^۳

آسیب‌شناسی عملکرد رسانه‌های کشور بخصوص با تأکید بر اجزاء آن به‌ویژه اثربخشی سه نقش رسانه شامل «اطلاع‌رسانی»، «رهبری و هدایت» و «نظارت و کنترل»، (ساروخانی، باقر) عدم شفافیت و تعریف نقش رسانه‌ها در بحران و همچنین سهم رسانه ملی در مدیریت این بحران‌ها و همچنین فقدان راهبرد لازم در این زمینه، موجب وقوع عوارض و آسیب‌های سنگین در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی امنیتی و اقتصادی کشور می‌شود. مهم‌ترین این عوارض:

۱. غافلگیری و مواجهه شدن با بحران‌هایی است که قبلاً شناسایی و پیش‌بینی نشده
۲. شیوع و گسترش شایعات و اخبار نادرست
۳. عدم هماهنگی دستگاه‌ها و سازمان‌های متولی

که این موارد باعث طولانی شدن مدت بحران و تحمیل خسارات و ضایعات فراوان از جنبه‌های گوناگون می‌شود.

علاوه بر نکات ذکر شده به لحاظ ضرورت و اهمیت موضوع حاضر باید اظهار داشت که توجه به ابعاد موضوع پژوهش و عملکرد رسانه ملی در پوشش بحران‌های طبیعی، از دو منظر ضرورت و اهمیت موضوع را پیشروی ما قرار می‌دهد:

الف) ضرورت و اهمیت نظری یا علمی: با نتایج حاصل از این پژوهش نسبت به نقش‌ها کارکردهای رسانه ملی، شناخت لازم ایجاد می‌شود و مقولات محتوایی و فرمی رسانه در پوشش اخبار بحران شناسایی می‌شود.

ب) ضرورت و اهمیت عملی: با تأکید بر مقولات شناسایی شده؛ سهم پوشش خبری رسانه ملی در ارتباط با مخاطرات و بحران‌های ناشی از آن مشخص می‌شود.

به‌منظور ترسیم مقصد در این پژوهش که بخشی از یافته‌های آن در قالب مقاله ارائه می‌شود، هدف عبارت است از:

شناخت نقش رسانه ملی در مدیریت بحران‌های طبیعی

ادبیات و تعاریف:

گسترده‌گی حوزه مورد مطالعه زمینه‌های نظری متعددی را پیشروی ما قرار می‌دهد؛ اما با توجه به محدودیت زمان و جای ارائه بحث؛ از ذکر همه مباحث خودداری کرده و بخش‌های ضروری را ارائه می‌دهیم.

یکی از موارد بسیار مهمی که در زیرمجموعه مطالعات مدیریت رسانه مطرح است "مدیریت خبر در شرایط بحرانی" است. این موضوع ارتباط تنگاتنگی با مباحث "مدیریت بحران" دارد. از آنجا که در بسیاری از موارد مباحث مطرح شده در این باب بیشتر به کارکرد رسانه در شرایط وقوع بحران در جامعه معطوف شده و کمتر به شرایط مدیریت خود رسانه در وضعیت بحرانی پرداخته‌اند، در این مقاله به بررسی مقولات پوشش داده شده از مخاطرات طبیعی و بحران‌های ناشی از آن می‌پردازیم.

بحران

بحران نیز مانند بسیاری از لغات تخصصی در علوم انسانی دارای تعاریف مختلف، گسترده و بعضاً متمایزی می‌باشد، اما نقطه اشتراک این تعاریف نقطه عطف در تغییر ناگهانی از وضعیتی به وضعیت دیگر می‌باشد. در اینجا سعی می‌کنیم با ارائه برخی از این تعاریف‌ها بیشتر با مفهوم بحران آشنا شویم (امیدوار و همکاران، ۱۳۹۴).

تعریف بحران در کتاب مدیریت بحران دکتر مازیار حسینی: حادثه‌ای است که در اثر رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی به طور ناگهانی بوجود می‌آید؛ مشقت، سختی و خسارت را به یک مجموعه یا جامع انسانی تحمیل می‌کند و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات و عملیات اضطراری و فوق‌العاده دارد (پائولیت و داهمه^۱، ۲۰۱۱).

بحران به نقل از فرهنگ معین: تغییری که در تب مریض پدید آید، شدیدترین و ناراحت‌ترین وضع در حالت تب، یوم بحران. همچنین در این فرهنگ لغت، ذیل مدخل "بحرانی" آمده است: وضع غیر عادی در امری از امور مملکتی (حسینی و همکاران، ۱۳۹۲).

1 Pauleit and Duhme

بحران به نقل از فرهنگ آریان پور: در فرهنگ فارسی به انگلیسی آریان پور، بحران به معنی Crisis آمده و بحران سیاسی، بحران تاریخی و بحرانی شدن حال مریض توضیح داده شده است، و در فرهنگ انگلیسی به فارسی، Crisis به معنی بحران، شور، بزنگاه، سرگشتگی، شوریدگی، نقطه عطف، سختی و پریشان حالی آمده است.

بحران به نقل از فرهنگ بی بی سی: در این فرهنگ بحران (Crisis) از ریشه krisis در زبان یونانی به معنای لحظه تعیین کننده‌ای که باید در آن تصمیم مهمی گرفته شود آمده و Crisis وضعی جدی یا خطرناک که ممکن است به ایجاد مشکلات، سختی و نهایتاً مرگ منجر شود تعریف شده است.

بحران به نقل از فرهنگ علوم اجتماعی: آلن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی، بحران اجتماعی را زمان پدید آمدن اختلال در کل جامعه به شکلی که تعادل عمومی عملکرد بهنجار و معمول حیات اجتماعی به مخاطره افتد عنوان نموده است. بیرو بحران اجتماعی را به صورت جزئی و عمومی تقسیم بندی نموده و بحران‌های اقتصادی و سیاسی را بخش از بحران‌های اجتماعی شمرده است (تینگسانچالی^۱، ۲۰۱۴).

بحران به نقل از قانون تشکیل سازمان مدیریت کشور: شرایطی است که در اثر حوادث، رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی (به جز موارد موضوعه در حوزه‌های امنیتی و اجتماعی) به طور ناگهانی یا غیرقابل کنترل به وجود می‌آید و موجب ایجاد مشقت و سختی به یک مجموعه یا جامعه انسانی می‌گردد و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوری و فوق‌العاده دارد. در این قانون "مدیریت جامع بحران" نیز تعریف شده و برای مدیریت بحران چهار مرحله ذیل تعریف شده است (راین^۲ و همکاران، ۲۰۱۴):

- **پیشگیری:** مجموعه اقداماتی است که باهدف جلوگیری از وقوع حوادث و یا کاهش آثار زیان بار آن، سطح خطرپذیری جامعه را ارزیابی نموده و با مطالعات و اقدامات لازم سطح آن را تا حد قابل قبول کاهش می‌دهد.

1 Tingsanchali

2 Rain

- **آمادگی:** مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می‌دهد که شامل جمع‌آوری اطلاعات، برنامه‌ریزی، سازماندهی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزش، تأمین منابع و امکانات، تمرین و مانور است.
- **مقابله:** انجام اقدامات و ارائه خدمات اضطراری به دنبال وقوع بحران است که باهدف نجات جان و مال انسان‌ها، تأمین رفاه نسبی برای آنها و جلوگیری از گسترش خسارات انجام می‌شود. عملیات مقابله شامل اطلاع‌رسانی، هشدار، جست‌وجو، نجات و امداد بهداشتی، درمان، تأمین امنیت، ترابری، ارتباطات، فوریت‌های پزشکی، تدفین، دفع پسماندها، مهار آتش، کنترل مواد خطرناک، سوخت‌رسانی، برقراری شریان‌های حیاتی و سایر خدمات اضطراری ذی‌ربط است.
- **بازسازی و بازتوانی:** بازسازی شامل کلیه اقدامات لازم و ضروری پس از وقوع بحران است که برای بازگرداندن وضعیت عادی به مناطق آسیب‌دیده با در نظر گرفتن ویژگی‌های توسعه پایدار، ضوابط ایمنی، مشارکت‌های مردمی و مسائل فرهنگی، تاریخی، اجتماعی منطقه آسیب‌دیده انجام می‌گیرد. بازتوانی نیز شامل مجموعه اقداماتی است که جهت بازگرداندن شرایط جسمی، روحی و روانی و اجتماعی آسیب‌دیدگان به حالت طبیعی به انجام می‌رسد (تینگسانچالی و کیوخامچینگ^۱، ۲۰۱۴).

انواع بحران

بحران‌ها را به صورت کلی می‌توان از نظر دخالت عامل انسانی، سطوح، موضوع، جغرافیا و شدت تقسیم‌بندی نمود که هر کدام از تقسیمات خود دارای زیربخش‌هایی می‌باشند (مک‌گراناهان^۲، ۲۰۰۷):

انواع بحران از نظر دخالت انسانی

بحران‌ها از نظر دخالت عامل انسانی در شکل‌گیری آن‌ها به بحران‌های طبیعی و بحران‌های ناشی از رفتار انسانی تقسیم می‌شوند:

1 Tingsanchali and Keokhumcheng

2 McGranahan

بحران‌های طبیعی: بلایا و حوادث طبیعی یکی از انواع بحران‌ها در هر جامعه‌اند که ویژگی‌های این از بحران عبارت‌اند از؛ پیش‌بینی‌ناپذیر بودن، احتمال تکرار، در اختیار انسان نبودن و احتمال آمیخته‌شدن با چند بحران، می‌باشد. سلسله‌مراتب بحران‌های طبیعی شامل سه مورد زیر می‌شود (مهدوی‌نیا، ۱۳۹۳):

- وضع اضطراری^۱: وضعی که ممکن است در سطح محلی و منطقه‌ای بدون نیاز به اقدامات دیگر یا تغییر رویه‌ها کنترل شود.
- بلاای طبیعی^۲: حوادث و رویدادهایی که گروه‌هایی را که در وضع اضطراری مداخله آن‌ها لازم نیست درگیر می‌کنند، روش‌های معمولی را تغییر می‌دهند و نزدیکی بیشتر سازمان‌های دولتی و غیردولتی را ضروری می‌کنند.
- فجایع طبیعی^۳: رویدادهایی که بخش مهمی از یک جامعه را از بین می‌برند، مسئولان و سازمان‌های محلی را ارز انجام‌دادن وظایفشان در مقابله با اوضاع پیش‌آمده، ناتوان می‌کنند، تقریباً موجب مختل شدن کامل فعالیت جامعه می‌شوند و توانایی اجتماعات محلی را برای نزدیکی بیشتر و یاری رساندن به یکدیگر سلب می‌نمایند.

بحران‌های انسانی: شامل همه‌ی بحران‌هایی که از اراده‌ی انسانی ناشی می‌شوند، یا انسان‌ها در بروز، گسترش و توقف آن‌ها نقش دارند. شامل انواع بحران‌های سیاسی (جنگ، اعتصاب، مشروعیت، مشارکت و...)، اقتصادی (فساد مالی بزرگ و...) و اجتماعی (هویت و...) می‌باشند. بحران‌های انسانی ویژگی‌های مختلفی دارند، از جمله این که؛ قابل پیش‌بینی هستند، هم‌زمانی ندارند، توقف‌پذیرند، ریشه‌های غیر طبیعی دارند و می‌توانند سیاسی باشند (روزنکراز، ۲۰۱۶).

اطلاع‌رسانی و بحران

اطلاع: به معنی آگاهی و خبر می‌باشد، این کلمه از یک اصطلاح لاتینی به معنای "شکل گرفته"^۵ مشتق شده است و به همین جهت امروز نیز اندیشه شکل‌دادن به پیام‌های ارتباطی به‌منظور آگاه‌ساختن و در جریان قرار دادن مخاطبان در آن ملحوظ می‌باشد. دکتر معتمدنژاد در

1 Emergency
2 Disaster
3 Catastrophe
4 Rosenkranz
5 In Forma

تعریف نهایی خود از اطلاع را خبرهای وقایع جاری که با وسایل انتشار جمعی - روزنامه، رادیو و تلویزیون - به جماعت انسانی انتقال می‌یابند و اکنون علاوه بر این معنا، عمل ارتباط و انتقال اطلاعات را نیز در بر می‌گیرد عنوان نموده‌اند (هاشمی پطردی و همکاران، ۱۳۹۶).

ارتباط: واژه ارتباط^۱ از ریشه لاتین "Communicatio" به معنای اشتراک گرفته شده است. این کلمه در زبان فارسی به صورت مصدر عربی باب افتعال به کار می‌رود که در لغت به معنای پیوند دادن و ربط دادن و به صورت اسم مصدر به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه کاربرد دارد (معمدزاد، ۱۳۸۵).

برای اطلاع‌رسانی از وسایل ارتباطی استفاده می‌شود، وسایل ارتباطی سیر خود را از زبان و بیان شفاهی، خط و نوشته دستی، صنعت چاپ، کتاب و مطبوعات، سینما، رادیو و تلویزیون و در عصر حاضر تلفن همراه، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی طی نموده و در حال تکامل می‌باشند.

وسایل ارتباط جمعی: وسایل ارتباطی است که در تمدن‌های جدید به وجود آمده و مورد استفاده‌اند و ویژگی اصلی آنان قدرت و توانایی زیاد و شعاع عمل وسیع است. همگونی‌های وسایل ارتباط جمعی شامل سرعت انتشار، مداومت انتشار، وسعت حوزه انتشار و فراوانی و گوناگونی حوزه انتشار می‌باشد (آقایی، ۱۳۸۶).

اطلاع‌رسانی: اطلاع‌رسانی فرآیندی است که طی آن و از طریق آن اطلاعات مورد نیاز برای انجام دادن وظیفه‌ای از منبع مطلع به گیرنده غیرمطلع یا کم مطلع منتقل می‌شوند. در فرآیند اطلاع‌رسانی نکاتی چند حائز اهمیت است، اولین نکته مخاطب‌شناسی است و دوم شیوه‌های اطلاع‌رسانی و سپس حقایق، اطلاعات و داده‌هایی می‌باشد که می‌خواهیم انتقال دهیم.

اطلاع‌رسانی از ابتدای حیات انسان وجود داشته و مطابق تقسیم‌بندی انجام شده در چهار دوره شفاهی، گوتنبرگ، مارکنی و هم اکنون در دهکده جهانی قرار دارد. اطلاع‌رسانی با وسایل ارتباط جمعی نوین دارای ویژگی‌های خاصی می‌باشد که باعث ایجاد تنوع در شیوه‌های اطلاع‌رسانی شده است (تاجیک، ۱۳۸۶).

قبل از به وجود آمدن شبکه جهانی اینترنت اطلاع رسانی عمومی یکسویه بوده و محدود به مطبوعات، رادیو و تلویزیون می شده؛ اما امروزه با استفاده از فناوری اطلاعات شیوه های متنوع و جدیدی به وجود آمده که امکان ارتباط دوسویه و چندسویه را به وجود آورده است.

مخاطرات طبیعی:

به حوادثی که به طور ناگهانی اتفاق می افتد و باعث صدمه به انسان و محیط می شود مخاطرات طبیعی می گویند که این مخاطرات عبارت اند از:
زلزله، صاعقه، سیل، فوران آتش فشان، طوفان، حمله ملخ ها و... که در این تحقیق به توضیح برخی از آنها می پردازیم.

زلزله

لرزش ناگهانی پوسته های جامد زمین، زلزله یا زمین لرزه نامیده می شود. دلیل اصلی وقوع زلزله را می توان افزایش فشار بیش از حد داخل سنگ ها و طبقات درونی زمین بیان نمود. این فشار به حدی است که در سنگ گسستگی به وجود می آید و دو قطعه سنگ در امتداد سطح شکستگی نسبت به یکدیگر حرکت می کنند. به سطح شکستگی که توأم با جابه جایی است، گسل گفته می شود. وقتی که سنگ شکسته می شود، مقدار انرژی که در زمان طولانی در برابر شکستگی حالت های مختلفی را برای آزادسازی انرژی نهفته شده به وجود می آورد.

به طوری که در ابتدا فشار و نیروهای درونی ممکن است باعث ایجاد یک سری لرزه های خفیف و کوچک در سنگ ها شود که پیش لرزه نامیده می شود. بعد از اینکه فشار درونی بر مقاومت سنگ ها غلبه کرد انرژی نهفته آزاد می گردد و زمین لرزه اصلی رخ می دهد، البته نباید از اثر لرزش های کوچکی که بعد از زمین لرزه اصلی نیز اتفاق می افتد و به نام پس لرزه معروف هستند، چشم پوشی کرد. لرزه، پیش لرزه، لرزه اصلی و پس لرزه مجموعاً یک زمین لرزه را نشان می دهند.

باید توجه داشت که تمام زلزله ها با پیش لرزه ها همراه نیست و همچنین پیش لرزه را نمی توان مقدمه وقوع یک زلزله بزرگ دانست، زیرا در بسیاری از موارد یک زلزله مخرب خود یک پیش لرزه فوق العاده مخربی بوده است که در تعقیب آن اتفاق افتاده است. همچنین در بسیاری از زمین لرزه ها زلزله اصلی بدون هیچ لرزه قبلی و یکباره اتفاق می افتند، زلزله هایی هم در اثر عوامل

دیگر مثل ریزش‌ها (مثلاً ریزش سقف بخارهای آهکی و زمین لغزش‌ها) و یا در بعضی موارد فعالیت‌های آتشفشانی نیز به وجود می‌آید که مقدار و شدت آنها کمتر است (سایت علمی پژوهشی آسمان ۱۴۰۱).^۱

سیل و امواج مد

اغلب سیل‌ها در اثر بارندگی شدید، آب‌شدن برف‌ها و تکه یخ‌های بزرگ و یا طغیان رودخانه‌ها جاری می‌شوند. بعضی از رودخانه‌ها هر ساله به طور منظم طغیان می‌کنند و از گزارش‌های سال‌های گذشته می‌توان زمان وقوع و ارتفاع بالا آمدن آب را پیش‌بینی کرد. سیل‌های غیرقابل پیش‌بینی در اثر باران‌های سیل‌آسای غیرطبیعی روی زمین لخت، خیس و یا یخ‌زده جاری می‌شوند. بعضی سیل‌ها در اثر امواج کناردریا جاری می‌شوند. در یک موج مدی توده عظیمی از آب دریا، که گاه ۶ تا ۹ متر ارتفاع دارد، ناحیه گسترده‌ای از زمین ساحلی را که ممکن است حد آن به ۸۰ تا ۱۰۰ کیلومتری کناره دریا برسد فرامی‌گیرد. اغلب این امواج مد دریا در اثر زلزله‌های زیر دریایی اتفاق می‌افتند ولی گاهی به دنبال توفان نیز حادث می‌شوند.

مناطقى که خاک‌های چسبنده و بدون پوش گیاهی دارند برای ایجاد سیل بسیار مستعد هستند دانه‌های باران بر اثر ضربه به خاک باعث به هم فشردگی و چسبندگی لایه سطح‌رویی خاک شده و از قدرت جذب خاک و نفوذ آب در عمق خاک می‌کاهد و به همین علت آب بارندگی در خاک نفوذ نکرده و جاری می‌شود و در همین حال شدت ضربات باران باعث حرکت دانه‌های خاک شده و این دانه‌ها را همراه خود به حرکت در می‌آورد و معلق شدن این ذرات خاک باعث زیاد شدن حجم آب جاری شده می‌گردد.

این آب‌های گل‌آلود حوضه‌های کوچک، در حوضه خود اگر نیروی کوچکی به شمار آیند با پیوستن به هم و تشکیل حوضه‌های بزرگ و زیاد شدن حجم جاری قدرت مخربی را به وجود می‌آورند که در نهایت سبب خسارات مالی و جانی فراوان می‌گردند.

بعضی اوقات بعد از یک بارندگی شدید کوتاه‌مدت، در سطح حوضه آبریز و یا در یک قسمت اعظم از حوضه، باعث به وقوع پیوستن سیل می‌شود این بارندگی‌های دوم همیشه باعث سیل‌های وحشتناک و تخریب‌گری شده است. از بارندگی‌هایی که باعث سیل می‌شود یکی هم بارندگی‌های خارج از فصل می‌باشد (مانند بارندگی‌های تابستانی) در تابستان رودخانه‌ها در حد

کامل جای هستند، دیگر این که به علت گرم بودن خاک و اختفای هوای گرم مرطوب در حفره‌های خاک، باران شدید تابستانی نمی‌تواند در روزنه‌های خاک نفوذ کند و ناچاراً جاری می‌شود و سیل و طغیان به وجود می‌آید.

عامل دیگری که در بروز سیل مؤثر می‌باشد شکسته شدن سدها و آب‌بندها است، که بر اثر سهل‌انگاری فنی و یا عوارض زمینی چون زلزله به وجود می‌آید و یا خرابی آب‌بندهای طبیعی که بر اثر ریزش کوه و بسته شدن گذرگاه آب حوضه آبریز دریاچه‌ای را تشکیل داده و بر اثر فشار زیاد آب سد از هم می‌پاشد نیز عامل دیگری از عوامل بروز سیل می‌باشد.

یکی دیگر از عوامل بروز، شکسته شدن سدهای یخی می‌باشد. مکانیسم عمل بدین صورت است که وقتی رودخانه مقدار زیادی یخ از مناطق کوهستانی را همراه می‌آورد، پس از کاهش سرعت جریان، یخ‌ها به هم پیوسته و اولین شبکه یخی را تشکیل می‌دهند و با پیوستن دیگر یخ‌ها به صورت دیواره‌ای در شکاف به دام افتاده و سد یخی تشکیل می‌شود. شکسته شدن این دیوار بر اثر گرما یا فشار باعث سرازیر شدن آب جمع شده می‌گردد. ذوب سریع برف و یخ نیز عامل مهم دیگری در بروز سیل می‌باشد. برف معمولاً در کوه‌ها بیشتر بوده و از فصل بهار به تدریج ذوب می‌شود، برف به علت نیاز بیشتر به گرما نمی‌تواند یکباره ذوب شود و برای ذوب هر گرم برف بیش از ۷۹ کالری حرارت لازم است. این مقدار کالری بیشتر از گرمای خورشید و یا بادهای گرم مداوم تأمین می‌شود. گاهی این ذوب به همراه بارندگی‌های شدید، طغیان رودخانه‌ها را سبب می‌گردد. فعالیت‌های آتشفشانی نیز باعث ذوب سریع برف کوه‌ها و سیل آتی و پرحجم می‌شود.

آتشفشان

آتشفشان یک ساختمان زمین‌شناسی است که به وسیله آن مواد آتشفشانی (به صورت مذاب، گاز، قطعات جامد یا هر ۳) از درون زمین به سطح آن راه می‌یابند. انباشتگی این مواد در محل خروج، برجستگی‌هایی به نام کوه آتشفشان ایجاد می‌نماید. آتشفشان یکی از پدیده‌های طبیعی و دائمی زمین‌شناسی است که در طول تاریخ زمین‌شناسی نسبتاً بدون تغییر باقی مانده و در ایجاد، تحول و تکامل پوسته و گوشته زمین نقش اساسی داشته و دارد.

تولید مواد آتشفشانی و پدیده‌های مؤثر در ایجاد آتشفشان از دوره پرکامبرین تا عهد حاضر تغییر چندانی نداشته است و آنچه در این راستا تغییر کرده است، نوع دانسته‌ها، چگونگی اندیشیدن و نحوه بهره‌گیری از آنهاست. آتشفشان‌ها پدیده‌های جهانی هستند و در سایر کرات منظومه شمسی به ویژه سیارات مشابه زمین یک پدیده عادی محسوب می‌شود و آتشفشان بی شک در کیهان نیز رخ می‌دهد.

همچنین پوشش سطحی ماه اغلب با سنگ‌های آتشفشانی پوشیده شده است و بارزترین ارتفاعات مریخ توسط آتشفشان‌ها ساخته شده است (www.asebankafinet.ir).

صاعقه

همان‌طوری که می‌دانیم در اثر تخلیه الکتریکی در جو صاعقه به وجود می‌آید که بر روی درختان جنگلی اثرات نامطلوبی دارا است. صاعقه در هنگام تماس با درختان غالباً آنها را متلاشی می‌کند و در بسیاری از موارد باعث آتش‌سوزی در جنگل می‌شود. البته حساسیت درختان نسبت به صاعقه یکسان نیست. آنچه از نظر قوانین فیزیکی ثابت شده است علت مهم صاعقه زدگی بستگی به میزان آب در آنها دارد. هرچه میزان آب درختان بیشتر-پوست خارجی (رتیدوم) صاف‌تر و ریشه‌ها عمودی و عمقی‌تر باشد کمتر مورد حمله صاعقه قرار می‌گیرد. درختان راش-انجیلی-ممرزهای جوان و توسکاهای جوان معمولاً صاعقه را از خود رد می‌کنند. در صورتی که درختانی نظیر بلوط-کاج و صنوبر که دارای پوست خارجی (رتیدوم) ضخیمی هستند نمی‌توانند صاعقه را از عبور دهند و در نتیجه دچار اختلال می‌شوند. تک‌درختانی که از دیگر درختان بلندتر هستند (درختان سرور) بیشتر در معرض خطر صاعقه هستند. به‌طور کلی حساسیت درختان جنگلی نسبت به صاعقه به‌قرار زیر است: حساسیت زیاد صنوبر-بلوط-نارون-زبان‌گنجشک-آق‌ایا و سوزنی‌برگان حساسیت متوسط نمدار-گردو-گیلاس وحشی-شاه‌بلوط- و توسکای ییلاقی حساسیت کم راش-توسکا قشلاقی-ممرز-افرا و توس صاعقه اغلب به ریشه درختان نیز صدمه می‌زند؛ چون مشاهده شده پس از صاعقه زدگی به یک درخت-درختان اطراف نیز تدریجاً خشک می‌شوند. طبق مطالعات انجام شده در سوئیس (بوشارد 1977) سطح گسترش صاعقه در یک نقطه حدود ۳۵۰۰ مترمربع بوده است. در مورد آتش‌سوزی جنگل توسط صاعقه می‌باید

متذکر شد که درصد کمی از حریق‌های جنگل را باعث می‌شود. شایان ذکر است که در اثر تخلیه الکتریکی در جو مقدار زیادی ازت آزاد می‌شود که توسط بارندگی به خاک می‌رسد. این مقدار برای مناطق جنگلی بین ۱۰ الی ۱۵ کیلوگرم ازت در هکتار و در سال است.

به‌طور کلی پرداختن رسانه‌ها به بحران و پوشش دادن آن یک مسئله عادی و بسیار معمول است، زیرا بحران‌ها منابع قابل توجه اخبار هستند. بر اساس تحلیل‌های تجربی صورت گرفته بیش از ۲۵ درصد تمامی خبرهای رسانه‌ای مربوط به پوشش رسانه‌ای بحرانهای طبیعی، سیاسی، فناوری و نظایر این است. رسانه‌ها معمولاً تنها منبع اطلاعات معتبر برای افراد در طول بحرانها و بلاای طبیعی هستند (راجرز، سود، استاکدیل، ۱۹۸۷).

هرچند هنوز اطلاعاتی در مورد نحوی دسترسی افراد به اخبار در زمان بحران‌های طبیعی وجود ندارد (پیتروسکی، ۱۹۹۸). در تحقیقی که در مورد نقش رسانه‌های جمعی در مدیریت بحران طوفان کاترینا انجام شده، مشخص گردید که تلویزیون منبع اصلی اطلاعات برای بحران‌زدگان بوده است.

همچنین مخاطبان این تحقیق بیان کردند که در زمان قطع برق، رادیو منبع اطلاعات آنها بوده است. البته برخی از آنها از ارتباطات برخط استفاده کردند. طور کلی آنها اذعان کردند که تلویزیون بهترین رسانه برای پوشش خبری و اطلاعاتی بحران بوده است. دمنیک بر این باور است که رسانه‌ها علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، در زمان بحران، کارکردهای دیگری نظیر کارکرد ایجاد «مطلوبیت اجتماعی» و «همبستگی نیز دارند». (دمنیک، ۱۹۹۶) سوابق تاریخی نشان می‌دهد که ما هر ساله شاهد فجایع طبیعی هستیم که به دنبال آن خسارت‌های مالی و جانی فراوانی بر کشور تحمیل می‌شود. یکی از اقدامات مهم در مدیریت بلاای طبیعی کشور برنامه‌ریزی رسانه‌ای است.

همان‌گونه که تحقیقات و حتی تجربه وقایع گذشته نشان می‌دهد، رسانه‌ها عملکرد مناسبی در مدیریت بحران‌های طبیعی نداشته‌اند. یکی از علت‌ها نداشتن برنامه‌های راهبردی و واقف نبودن به کارکرد رسانه‌ها در مدیریت بحران است. برای نمونه در زمین لرزه بم مشخص گردید که رسانه‌ها برنامه خاصی برای مراحل سه‌گانه مدیریت بحران (پیش، حین و پس از بحران) نداشته‌اند؛ هر چند که صداوسیما در زمان این حادثه شبکه «رادیو امید» را راه‌اندازی

کرد و شبکه‌های اختصاصی با نام استانی برنامه‌هایی را به این حادثه اختصاص دادند. اما توجه به دو مرحله پیش‌وپس از بحران نیز در برنامه‌ریزی رسانه‌ها از اولویت بالایی برخوردار است که متأسفانه مورد غفلت قرار می‌گیرد (www.asebankafinet.ir).

کارکرد بحران‌زدایی

رسانه‌های جمعی می‌توانند در عرصه مقابله با مخاطرات طبیعی و بحران‌های اجتماعی، به ایفای نقش پردازند و در کاهش مخاطراتی مانند سیل، زلزله، صاعقه و... از طریق اطلاع‌رسانی بموقع و همچنین بحران‌های مختلفی مانند بحران هویت یا حوادث تهدیدکننده ثبات اجتماعی، کارکرد مؤثری داشته باشند.

کارکرد آگاه‌سازی

آگاه‌سازی از طریق عمل خبری بموقع و عناصر و مقولات آگاهی‌بخش از مهم‌ترین کارکردهای رسانه ملی است.

هرچند این وظیفه با مقوله آموزش از طرفی و مقوله خبررسانی جمعی از طرف دیگر، تداخل دارد، اما رسانه‌ها باید علاوه بر انتقال اخبار و اطلاعات، به تحلیل درست اخبار و تشریح آنان نیز پردازند. تحلیل علمی پدیده‌های خبری و آگاه‌سازی انسان‌ها از این علل، موجب تغییر در جهان‌بینی انسان‌ها می‌شود. به همین سیاق وسایل ارتباط جمعی بایستی موجبات آگاهی انسان‌ها از کالاهای موردنیاز را فراهم سازند. این وظیفه، یعنی آگاه‌سازی، از آن‌رو از تبلیغ متمایز است که در آن، هیچ کوششی برای خرید کالایی خاص وجود ندارد، همان‌گونه که هیچ کوششی نیز برای ایجاد گرایش به سوی دیدگاه خاص وجود ندارد (معمدنزاد، ۱۳۷۵).

در این تحقیق از دو نظریه چارچوب‌سازی و بازنمایی برای تحلیل نهایی بهره می‌گیریم.

چارچوب نظری

مقصود از چارچوب در محتوای پیام، وجود ترکیب و شکلی خاص در بیان مفاهیم است. چارچوب‌ها ساختارهای شناختی اساسی و بنیادین هستند که نحوه ارائه حقیقت و ادراک را تعیین می‌کنند. چارچوب‌ها کمک می‌کنند تا فرد بتواند دنیای اطراف خود را تفسیر کند. به‌وسیله چارچوب‌ها فرد به برخی از جنبه‌های مشاهدات خود معنا می‌دهد و برخی دیگر از جنبه‌هایی را که به نظر او بی‌ربط و بی‌مفهوم است حذف می‌کند. چارچوب‌ها ساختارهای شناختی هستند که

در حافظه ضبط و ثبت می‌شوند و فرد به کمک آنها تجارب جدید خود را تفسیر و تعبیر می‌کند. آنها مجموعه‌ای از ادراکات هستند که مردم برای تفسیر و توضیح یک موقعیت، سازماندهی اطلاعات و تشخیص مهم یا بی‌اهمیت بودن مسائل به کار می‌برند. چارچوب‌ها مجموعه ارزش‌های فرد می‌باشند.

چارچوب‌سازی

چارچوب‌سازی یک نظریه ارتباطی و جامعه‌شناسی است. چارچوب‌سازی فرایند کنترل انتخابی محتوای رسانه توسط دست‌اندرکاران رسانه‌ای است. این نظریه می‌گوید چگونه بخش خاصی از محتوای رسانه یا معانی بیان حاصل از آن در یک قالب و بسته‌بندی ارائه می‌شود به گونه‌ای که امکان تعبیر و تفاسیر مطلوب، معین و مشخص را فراهم و تعبیر دیگر را حذف می‌کند. چارچوب‌سازی به رابطه میان متن و اطلاعات به گونه‌ای که معنی خاصی را به ذهن متبادر سازد، اشاره دارد. بنابراین، این نظریه بر اطلاعات سازمان‌یافته‌ای تأکید دارد که بر محور خاصی استوار است. چارچوب‌ها یا قالب‌های رسانه‌ای می‌توانند یا به وسیله خود رسانه‌های جمعی یا به وسیله سازمان‌ها و جنبش‌های اجتماعی یا سیاسی ویژه‌ای خلق شوند.

چارچوب‌سازی بر توجه مردم به یک حوزه از معنی متمرکز است. دانیل کافمن برنده جایزه نوبل ۲۰۰۲ و همکارش آموس تی ورسکی نخستین پایه‌گذاران نظریه چارچوب‌سازی در سال ۱۹۷۹ هستند.

نظریه بازنمایی

بازنمایی "یکی از مفاهیم بنیادی در مطالعات رسانه‌ای است. کلمه‌ای که معانی احتمالی متفاوتی را به همراه دارد. بازنمایی راه و روشی است که از آن طریق، رسانه‌ها حوادث و واقعیت‌ها را نشان می‌دهند. از نظر ریچارد دیر^۱ مفهوم بازنمایی در رسانه عبارت است از: "ساختی که رسانه‌های جمعی از جنبه‌های مختلف واقعیت مثل افراد، مکان‌ها، اشیاء، اشخاص، هویت‌های فرهنگی و دیگر مفاهیم مجرد ایجاد می‌کنند. تجلی بازنمایی‌ها ممکن است به صورت گفتاری، نوشتاری یا تصاویر متحرک باشد.

1 Richard Dyer

هرچند بازنمایی در نگاه واقع‌گرایانه (رئالیستی) متشکل از تصاویر یا صدای حوادث است، ولی عمل بازنمایی، به شکل کامل و مطلق، جهان را نمایش نمی‌دهد. محتواهای رسانه‌ای همواره دارای ساختار هستند و هرگز پنجره‌ای شفاف و روشن نیستند. بازنمایی از ساختار واژه و لغت فراتر می‌رود و این سؤال را پیش می‌کشد که چگونه گروه‌ها (و هر چیز ممکن که در رسانه وجود خارجی پیدا می‌کند) به وسیله محصولات رسانه‌ای بازنمایی شده است؟ این مسئله به چگونگی رسانه‌ها و ژانرهای مختلف مربوط می‌شود و درعین حال معانی یا اثرات ضمنی سیاسی و وسیعی را با خود به همراه دارد (تانکارد، سورین، ۱۳۸۶). بازنمایی نوعی عمل دلالت‌گر است که منعکس‌کننده واقعیت بیرونی است؛ در واقع، بازنمایی نوعی تصویر دست‌کاری شده از واقعیت بیرونی است. همه امور جهان، کپی واقعیت هستند و در این میان هنر، کپی از کپی واقعیت است؛ هنر، بازنمایی از بازنمایی است. زبان، ابزار بازنمایی واقعیت است، تجلی‌های زبانی به صورت صدا، تصویر و... است که واقعیت را منعکس می‌کند. در این میان، رسانه‌ها زبان ارائه بازنمایی از واقعیت را دارد و از خصیصه چندزبانی برخوردار است. مثلاً رسانه سینما، دربرگیرنده تصویر و صدا است. در حال کلی، بازنمایی مشتمل بر چهارعنصر است:

۱. زاویه خاص دوربین
۲. برجسته‌سازی
۳. بهره‌گیری از واقعیت
۴. استفاده از فرصت‌های خاص.

ذکر این نکته اهمیت دارد که بازنمایی به سادگی به موفقیت منتهی نمی‌شود و متضمن فرایندی بسیار پیچیده و پویا است.

روش‌شناسی تحقیق:

سؤال اصلی این پژوهش به شرح زیر است:

نقش رسانه ملی در مدیریت بحران‌های طبیعی چیست؟

روش تحقیق:

در این پژوهش از روش مصاحبه عمقی با تکنیک مصاحبه نیمه هدایت شده، برای پاسخ به سؤال اصلی تحقیق استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش متخصصان حوزه ارتباطات و مدیران دستگاه‌های اجرایی کشور بوده‌اند. روش نمونه‌گیری روش نمونه‌گیری نا احتمالی با تکنیک هدفمند بوده است.

یافته‌ها

باتوجه به یافته‌های حاصل از مصاحبه، ابتدا مشخصه‌های بحران و سپس برخی نقش‌های رسانه ملی در شرایط بحران مورد اشاره قرار می‌گیرد.

آز آنجا که برای رسانه‌های خبری کسب آمادگی‌های لازم برای مقابله با بحران و انعکاس دقیق و سریع آن جنبه جذب بیشتر مخاطب و ایجاد اعتماد بیشتر در بین علاقه‌مندان رسانه دارد؛ تشخیص اینکه شرایط به وجود آمده آیا بحران است و یا صرفاً یک تنش زودگذر محسوب می‌شود، یکی از مهم‌ترین مسائل مدیریت بحران در رسانه‌ها بشمار می‌رود. به همین جهت در اینجا به مهم‌ترین مشخصه‌های مربوط به وقوع یک بحران اشاره می‌شود. ۱- عدم تعادل در امور جاری که قدرت و یا سرعت تطبیق با این تغییرات هماهنگ نباشد؛ یعنی سرعت تغییر در امور جاری بر سرعت تطبیق شرایط پیش‌بینی شده بر شرایط بحرانی پیشی گرفته است. ۲- فشردگی زمان برای تصمیم‌گیری و اجرا برنامه‌ها پیش می‌آید، ۳- تنش شدید بین نهادهای تصمیم‌گیر قابل مشاهده است، ۴- تهدید جدی نسبت به اهداف اولویت‌دار و ارکان‌های نظام به وجود آمده است، ۵- بی‌نظمی، بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی، در منطقه تحت تأثیر بحران قابل مشاهده است با در نظر گرفتن مجموعه موارد فوق می‌توان به این جمع‌بندی رسید که به صورت قطعی با شرایط بحرانی در خبر روبرو هستیم اینکه این شرایط باید در هر پنج مورد مصداق داشته باشد و یا وجود هر یک از آنها نشان‌دهنده شرایط بحرانی است

نقش اساسی رسانه‌ها در بحران بر اساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شونده‌ها

در واقع کمتر بحرانی وجود دارد که رسانه‌ها در آن نقش (مثبت یا منفی) نداشته باشند، این نقش را می‌توان در سه مرحله خلاصه کرد:

نقش رسانه‌ها پیش از بحران: در این مرحله که بسیار بااهمیت است، برنامه‌ریزان به آموزش نیروها برای مقابله احتمالی و آگاه‌سازی و حساس‌سازی مسئولان و اقشار مختلف جامعه

می‌پردازند. چه‌بسا با برنامه‌ریزی مناسب (عملکرد خوب حکومتی) و درایت مسئولان بتوان از بروز بحران در بخش از کشور یا همه آن جلوگیری کرد.

نقش رسانه‌ها در حین بحران: در این مرحله، نقش و کارکرد رسانه‌ها بسیار آشکارتر و تأثیرگذارتر است. در این موقعیت، رسانه‌ها با توجه به ظرفیت اطلاع‌رسانی خود می‌توانند موجب برانگیخته شدن عواطف و احساسات مردم و آگاهی نهادهای داخلی و بین‌المللی شوند. بیشترین تحقیقات انجام شده در باره نقش رسانه‌ها در بحران‌ها مربوط به فجایع طبیعی و در این مرحله بوده است.

نقش رسانه‌ها پس از بحران: بسیاری از بحران‌ها پس از محوشدن مشخصات ظاهری، پیامدها یا پس‌لرزه‌های دیگری به دنبال دارند که آن‌ها را می‌توان به دودسته تقسیم کرد:

۱. عوارض بلندمدت غیرملموس و ناخواسته
۲. عوارض کوتاه‌مدت: تأخیر در بازگشت جامعه به وضعیت پیش از بحران، تأثیر کارکرد رسانه‌ها در وضعیت بحرانی و جلوگیری از بازگشت طبیعی جامعه آسیب‌دیده به وضعیت تعدیل و آرامش در زمره این موارد هستند؛ کارکرد مثبت رسانه‌ها در مرحله پس از بحران، به معنای سرعت‌بخشیدن به ایجاد توازن و تعامل مجدد پس از فاجعه طبیعی و جلوگیری از بحران مضاعف است.

نقش‌ها مورد تأکید از منظر مصاحبه‌شونده‌ها بر اساس کارکردهای رسانه‌ها در شرایط بحران قابل تعریف است. این نقش‌ها عبارت‌اند از:

۱. اطلاع‌رسانی: رسانه ملی می‌تواند اطلاعات دقیق و به‌موقع درباره بحران‌های طبیعی را به جامعه ارائه دهد، از جمله اطلاعات درباره وضعیت فعلی، توصیه‌های ایمنی و راهنمایی‌های اضافی برای مردم.
۲. آموزش و آگاه‌سازی: از طریق برنامه‌های تلویزیونی، رادیویی و وب‌سایت‌های خود، رسانه ملی می‌تواند به آموزش مردم درباره برنامه‌های اضطراری، تدابیر ایمنی و رفتارهای مناسب در زمان بحران بپردازد.

۳. تسهیل ارتباطات: ارائه فرصت‌ها برای ارتباط مستقیم با مقامات مربوطه و افرادی که می‌توانند کمک کنند، از طریق برنامه‌های تلویزیونی زنده، برنامه‌های تلفنی، وبسایت‌های مخصوص و شبکه‌های اجتماعی.
۴. تسهیل فرآیند کمک و امداد: ارائه اطلاعات درست و به‌موقع به تیم‌های کمک‌رسانی و مردم عادی در مورد نیازهای اساسی و فرآیند ارسال و توزیع کمک‌های انسانی و مواد غذایی.
۵. ارتقای همبستگی اجتماعی: ترویج ایده همبستگی و تعامل اجتماعی در زمینه مدیریت بحران و همچنین تشویق به کمک‌رسانی به هم‌وطنان در زمان بحران.
- باتوجه به این نکات، می‌توان ادعا کرد که رسانه ملی می‌تواند نقش بسیار مهمی در مدیریت بحران‌های ناشی از مخاطرات طبیعی ایفا کند، از اطلاع‌رسانی و آموزش تا تسهیل ارتباطات و ترویج همبستگی اجتماعی.
- همچنین در بررسی به‌عمل آمده حاصل نشان داد که رسانه ملی با برجسته‌سازی رخدادها، پوشش‌دهنده رخدادها، طبیعی به شکل گزارشگری تشریحی و ترغیب‌کننده مردم برای امدادرسانی به آسیب‌دیدگان است.
- سایر مقولات برجسته شده در رسانه ملی بر اساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شونده‌ها:
- تشریح زمینه‌های شکل‌گیری بحران
 - اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی حول موضوع بحران
 - اطلاع‌رسانی در باب میزان خسارات و آسیب‌دیدگان از بحران
 - برجسته‌سازی بحران (بزرگ‌نمایی بخش یا جنبه‌ای از بحران) و ضرورت‌های آمادگی برای مقابله با بحران
 - پوشش خبری گسترده و همه‌جانبه از شرایط پس از بحران
 - اعلام شرایط اضطراری در محدوده‌های بحران و شرایط ویژه منطقه‌ای
 - جلوگیری از شایعات و مقابله با انتشار اطلاعات نادرست
 - کاهش توجه نیروهای امداد و نجات و بازسازی به حقوق فردی و اجتماعی شهروندان و آسیب‌دیدگان

- عدم آشنایی مطلوب مردم آسیب‌دیده در مواجهه با شرایط خطر و بحران
- استفاده گروه‌های سیاسی، احزاب یا بیگانگان از شرایط مخاطره و ارائه اخبار نادرست
- استفاده از سبک گزارش و مصاحبه، برای پوشش دقیق‌تر شرایط مخاطره یا بحران
- پوشش حضور مردم در صحنه یا هجوم جمعیت کنجکاو در محل
- استفاده از منابع داخلی و خبرنگاران حاضر در صحنه
- افزایش انتظارات و توقعات افراد آسیب‌دیده در امداد رسانی

بحث و نتیجه‌گیری

بحران‌های طبیعی به دلیل ایجاد شرایط اضطراری و تغییرات ناگهانی در وضعیت موجود، تأثیرات گسترده‌ای بر فرد و جامعه دارند. این تأثیرات در سطح اقتصادی، اجتماعی و روانی، زندگی عادی را مختل و افراد را با وضعیت ویژه‌ای مواجه می‌کنند که بلا تکلیفی مهم‌ترین خصیصه آن است. تمرکز بر راهبردهای سازمانی در مدیریت و کنترل بحران و هدایت آن به شرایط مطلوب موجب شده است ابعاد روان‌شناختی بحران و عوارض و پیامدهای روانی آن کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد. اگر چه در سطح اجتماعی، کنترل بحران، حذف عوامل بحران‌زا و بازگشت اوضاع به شرایط عادی، مهم‌ترین هدف راهبران مدیریت بحران به شمار می‌رود، در سطح فردی، مهم‌ترین هدف افراد بحران‌زده، بازیابی آرامش روانی است که رسانه ملی برای دستیابی به این وضعیت می‌تواند اصلی‌ترین نقش را ایفا کند. با توجه به دو نظریه مطرح در بخش چارچوب نظری، بیانگر این است که رسانه ملی در پیچه ویژه را در شرایط مخاطرات می‌گشاید و اخبار را در چارچوب، آگاهی‌بخشی و هدایت خود در جهت رفع آسیب ارائه می‌نماید. بر طبق نظریه بازنمایی، تصویر ارائه شده از شرایط مخاطره از جانب رسانه ملی تصویری بازنمایی شده نوعی عمل دلالت‌گر است که منعکس‌کننده واقعیت بیرونی است؛ در واقع، بازنمایی نوعی تصویر دست‌کاری شده از واقعیت بیرونی است؛ اما همه امور جهان، کپی واقعیت هستند و در این میان رسانه ملی واقعیتی را به نمایش می‌گذارد که از شرایط بیرونی درک نموده و بازآفرینی شده است و مبنای واقعیت است.

پیشنهادها

- پوشش رهنمودهای رهبری در بخش‌های مختلف خبری برای امدادسانی و رسیدگی به آسیب‌دیدگان
 - تأکید بر داشتن رهبری دانا و حکیم و مسلط به امور اجرایی و مدیریتی در هدایت امور و بخصوص عملکرد رسانه ملی
 - ارائه موضوعات مختلف مرتبط با حوزه مخاطره و شرایط بحران
 - فراخوان امدادی در بخش‌های مختلف خبری و بسیج نیروهای مردمی برای امدادسانی به آسیب‌دیدگان
 - ترغیب و تشویق مردم به ارائه کمک‌های موردنیاز
 - آموزش و هدایت مردم در خصوص نوع و نحوه کمک به مناطق آسیب‌دیده
 - حمایت از مدیریت بحران و تلاش برای افزایش ظرفیت روانی و تقویت انگیزه خدمت به آسیب‌دیدگان
 - تقویت احساس مسئولیت بیشتر و پیشگیری از آسیب‌های روانی در جریان امدادسانی به آسیب‌دیدگان
 - تلاش برای آگاه‌ساختن افکار عمومی از وضعیت جامعه و حفاظت از جمعیت آسیب‌دیده با ارائه اخبار و برنامه‌های پشتیبان
 - بازتاب مطالبات، انتظارات و شرایط خاص اجتماعی برای فراهم نمودن زمینه‌های پاسخگویی مسئولان کشور
 - به دست‌دادن شناخت و درک همه‌جانبه از جامعه آسیب‌دیده در شرایط مخاطرات طبیعی
 - نمایش همبستگی و همگرایی عمومی، احساس مسئولیت و تلاش منظم مردم و مسئولین برای امدادسانی و نجات آسیب‌دیدگان
- امیدبخشی به مردم برای رفع هرچه سریع‌تر موانع و مشکلات ناشی از مخاطرات طبیعی.

فهرست منابع

- آقایی، سجاد (۱۳۸۶). "نقد و بررسی نظریه‌های مطرح درباره نقش رسانه‌ها در مدیریت بحران." پژوهش‌های ارتباطی ۵۶. ص ۷-۲۸
- امیدوار، بابک؛ کامران امامی؛ هانیه خدایی و حسین حکمتی فر (۱۳۹۴) سیستم‌های پیش بینی هشدار سیلاب و نقش آن در مدیریت بحران، اولین کنفرانس بین المللی مدیریت جامع بحران در حوادث غیرمترقبه، تهران، شرکت کیفیت ترویج
- تاجیک، رحیم (۱۳۸۶). "رسانه‌ها و بحران در عصر فرا واقعیت." پژوهش‌های ارتباطی ۵۶. ص ۶۹ - ۹۴
- تانکارد، جیمز و سورین، ورنر (۱۳۸۶)؛ نظریه‌های ارتباطات، علیرضا دهقان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ص ۴۵۰ و ۴۵۱
- جبلی، ناهید. (۱۳۸۰). تأثیر اطلاع‌رسانی بر فرآیند تصمیم‌گیری مدیران فرهنگی. نقش اطلاع‌رسانی در توسعه فرهنگی. تهران، خانه کتاب. ص ۵۳ - ۵۸.
- حسنی، نعمت‌الله؛ پیمان کلبعلیان؛ صادق پرتانی و علیرضا احمدی (۱۳۹۲) اصول سازماندهی مدیریت بحران با رویکرد خطرپذیری سیلاب‌دشت در مدیریت سیلاب، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت جامع بحران در حوادث غیرمترقبه، تهران، شرکت کیفیت ترویج
- ساروخانی، باقر (۱۳۶۸)، جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی، انتشارات اطلاعات، ص ۸۷ و ۸۸
- شهری‌باف، جعفر (۱۳۷۸). تاریخ اجتماعی ایران در قرن ۱۳، ج ۶، مؤسسه فرهنگی رسا، چاپ سوم، ص ۲۷۷
- کریمی، سعید (۱۳۸۲)، رسانه‌ها و راه‌های تقویت مشارکت مردم در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی، قم، بوستان کتاب، چاپ اول، ص ۱۲۲ و ۱۲۴
- میتروف، ایان (۱۳۸۸)، رهبری بحران، ترجمه اسماعیل حین پور، تهران: دانشگاه جامع امام حسین، ص ۲۸۸.
- مهدوی‌نیا، جعفر (۱۳۹۳) بحران سیل و دستورالعمل اقدامات شریط اضطراری (EAP)، مطالعه موردی حوضه سد سفارود، هشتمین سمینار بین المللی مهندسی رودخانه، اهواز، دانشگاه شهید چمران اهواز
- معمدنژاد، کاظم (۱۳۸۵)، وسایل ارتباط جمعی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ پنجم، جلد اول ص ۵.
- نقیب السادات، سید رضا (۱۳۸۱)، معیارهای صلح‌آمیز گزینشگری خبر برای پخش در عرصه‌های بین‌المللی، همایش خبر گزاریها و صلح
- نهای، غلامحسین (۱۳۹۰)، نقش صداوسیما در مدیریت بحران‌های طبیعی و ارائه راهبردهای مدیریت بحران، دانشگاه عالی دفاع ملی صفحات ۲۹۹ و ۳۰۰.
- هاشمی پطودی سید حمید، جعفرنژاد احمد، صادقی مقدم محمدرضا، صفری حسین (۱۳۹۶) چالش‌های حاکمیت شبکه مدیریت بحران (مطالعه موردی: شهر تهران)، مقاله ۲، دوره ۹، شماره ۳، ۳۷۹-۴۰۲.
- هیوارد، سوزان (۱۳۸۱). مفاهیم کلیدی در مطالعات سینمایی، ترجمه: فتاح محمدی، نشر هزاره سوم.

هوسمن، کارل، (۱۳۷۵). حرمت حریم خصوصی در برابر حق مردم به آگاهی از رویدادها، ترجمه داوود حیدری، فصلنامه رسانه، سال هفتم، ش ۳، ص ۱۴۶.

بی نا (۱۳۹۳)، مخاطرات طبیعی و انواع آن، <http://www.asemankafinet.ir/post/91>

رضاییان، (۱۳۸۷)، <http://jamejamonline.ir/Online>

منابع خارجی

- D. Rain, R. Engstrom, C. Ludlow, S. Antos, Accra Ghana (2014) A City Vulnerable to Flooding and Drought-Induced Migration. Case study prepared for Cities and Climate Change: Global Report on Human Settlements, pp 1–21
- Dominick, J. R. (1996). The Dynamics of Mass Communication. New York, McGrawHill.
- G. McGranahan, Urban transitions and the spatial displacement of environmental burdens, in: P.J. Marcotullio, G. McGranahan (Eds.) , (2007) Scaling Urban Environmental Challenges: From Local to Global And Back, Earthscan, London .
- Pauleit S, Duhme F. (2011) Assessing the environmental performance of land cover types for urban planning. In: Landscape and urban planning. 52: 1-20
- Piotrowski ,C & ,Armstrong ,T.(1998.)Mass Media Preferences in Disaster :A Study of Hurricane Danny .Social Behavior and Personality, 26(4), 16 - 34.
- Rosenkranz Tim (2016) Becoming entrepreneurial: Crisis, ethics and marketization in the field of travel journalism, 54, 54-65.
- Sood, R., Stockdale, G., & Rogers, E. M. (1987). How the news media operate in natural disasters. Journal of Communication, 37(3), 27-41
- Tingsanchali T, Keokhumcheng Y. (2014) Flood damage functions for surrounding area of Second Bangkok International Airport, Proceedings, International Symposium on Urban Safety of Mega Cities in Asia, Phuket, Thailand, November, p. 291-300 .
- Tingsanchali T. (2014) Flood disaster and risk management, Invited Paper, Proceedings, 1st EIT International conference on water resources engineering, Petchaburi, Thailand, August, p. 15-24.

